

Prof. dr hab. Magdalena Mączyńska

Recenzja dorobku naukowego dra Martina Rundkvista na stopień doktora habilitowanego

Dr Martin Rundkvist uzyskał stopień doktora w 2003 r. na Uniwersytecie w Sztokholmie, po czym opublikował 14 artykułów i 20 rozdziałów w monografiach. Do swojego dorobku naukowego na stopień doktora habilitowanego zaliczył dwie książki i dwa artykuły (we współautorstwie). Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na archeologii szwedzkiej prowincji Östergötland, która do tej pory nie była obszarem tak dobrze przebadanym, jak np. Uplandia czy Skania.

Niewątpliwie najpoważniejszym wkładem w rozwój archeologii Östergötland w wykonaniu Habilitanta jest monografia „Med.-halls of the Eastern Geats, wydana w 2011 r. Jej tematem są osady elit w latach 375-1000. Można by się spierać, czy pojęcie użyte przez Autora w tytule, czyli „wschodni Goci” jest adekwatne, gdyż wiemy, że podział na wschodnich i zachodnich Gotów nastąpił dopiero po ich przybyciu nad Morze Czarne w III w. po Chr. Osiedla „wschodnich Gotów” w Skandynawii, czyli w ich pierwotnej ojczyźnie, nie są więc najszcześniejszym określeniem, chyba że Autor ma na myśli prowincję Västergötland jako siedziby Gotów zachodnich, o czym jednak w swojej monografii nie wspomina.

Jako przedmiot badań w monografii zostało wybranych 17 stanowisk, wszystkie przebadane przy pomocy intensywnych badań detektorystycznych, a trzy – badań sondażowych. Znany jest fakt, że szwedzka archeologia koncentruje się obecnie na badaniach nieinwazyjnych, co jednak wzbudza szereg wątpliwości, gdy chodzi o formułowanie wyników badań, niepopartych badaniami wykopaliskowymi. Jest to jednak tendencja ogólna szwedzkich badaczy i nie jest moim celem dyskutowanie co do jej zasadności.

Autor monografii starał się wyróżnić poszczególne ośrodki osadnicze o charakterze elitarnym według definicji Charlotte Fabech i Jytte Ringtved, nawiązując do dobrze znanego pojęcia „Siedlungskammern”. O elitarności takich stanowisk świadczą obecność importów, przedmiotów z metali szlachetnych i bronią, a w późniejszych okresach przedmiotów wykonanych w

stylu zwierzęcym I i II, inskrypcji runicznych i – w okresie wikińskim – monumentalnych konstrukcji grobowych. Tutaj także zalicza się obecność stanowisk ze śladami obróbki metali. Zakres chronologiczny swej pracy Autor podzielił na cztery okresy: późnorzymski (150-400), wędrówek ludów (375-540), Vendel (540-790) oraz wczesny i środkowy okres wikiński (790-1000).

W ciągu tych czterech okresów osadnictwo koncentrowało się nieodmiennie w środkowej, równinnej części Östergötland. W okresie późnorzymskim stanowisk z importami itd. było 23, ale jedno tylko zaliczone zostało do elitarnych. W okresie wędrówek ludów stanowisk są to trzy takie osady, przy ogólnym zwiększeniu gęstości osadnictwa; brak jest jednak rozległych osad, a stanowiska obronne używane były jako refugia. Prawie zupełny brak solidów świadczyć ma o tym, że miejscowe elity nie wyprawiały się na południowy wschód. Jest to jednak moim zdaniem wniosek zbyt pochopny.

Załamanie osadnictwa nastąpiło we wczesnym okresie Vendel, co potwierdzają także analizy pyłkowe. Zostało tu wyróżnionych pięć ośrodków elitarnych w pobliżu miejscowości z końcówką -tuna. Brak jest nowych osad obronnych, ale te starsze wciąż były odwiedzane.

W okresie wikińskim notuje się znacznie więcej stanowisk, w tym także pochówki łodziowe (duże kurhany są raczej niepewnym kryterium elitarnym w przeciwieństwie do poprzedniego stwierdzenia samego Autora). Miejscowości w pobliżu bogatych stanowisk mają obecnie końcówkę -by. W tym miejscu Autor przyznaje, że elitarne centra osadnicze, które wyróżnia, nie były jednak systematycznie badane, w przeciwieństwie do Danii, jak np. Gudme na Fionii czy Sorte Muld na Bornholmie. To powoduje, że wnioski płynące z monografii mają siłą rzeczy niestety charakter hipotetyczny.

Drugą monografią jest „At home at the Castle” wydana w 2019 r., z podtytułem “Styl życia w średniowiecznych zamkach Ostergötland w okresie 1200-1520”. Ta książka ma charakter raczej popularyzatorski, zbliżony do znanej serii o życiu codziennym w miastach starożytnych i średniowiecznych, Tutaj Autor zaznacza, że jest to „archeologia historyczna widziana oczami archeologa”. Dla celów owej rekonstrukcji wybranych zostało siedem stanowisk obronnych, z których na kilku zostały przeprowadzone badania sondażowe w przeszłości lub obecnie, te ostatnie pod kierunkiem M. Rundkvista. W pierwszej części monografii zostały przedstawione następujące aspekty: skład

mieszkańców, rodzaj pożywienia, odpadki (głównie kości zwierzęce), oświetlenie, higiena osobista, tekstylia, ozdoby, broń, wreszcie małżeństwa, dzieci, gry, więźniowie. W drugiej części przedstawionych zostało siedem obiektów, wraz z historią badań, planami i rekonstrukcjami, a także z wykorzystaniem źródeł historycznych. Większość z zamków została opuszczona przed końcem średniowiecza, ale w czasie, gdy pełniły one swą funkcję, były stale zamieszkałe przez wojowników.

Pierwszy z artykułów zgłoszony jako podstawa do uzyskania habilitacji traktuje o pochówku łodziowym z okresu wikingów w Skamby, a wydany został w 2006 r. Ma on współautora, ale M. Rundkvist zastrzega, że tekst jest jego samodzielną pracą. Wspomniany pochówek znajduje się w obrębie jednego z trzech cmentarzysk z grobami w łodziach w Östergötland, datowanych na IX-X w. Jest to jedyny pochówek spośród 20 kurhanów na stanowisku, który został przebadany wykopaliskowo i jedyny, jak dotąd, w całej prowincji. Wyposażenie dorosłego zmarłego, prawdopodobnie mężczyzny, było bardzo ubogie, oprócz 23 bursztynowych kamieni do gry. O jego wyższym statusie świadczą lokalizacja, forma grobu i kamienie do gry, a nie pozostałe bardzo ubogie i fragmentaryczne dary grobowe, przy czym Autor wyklucza wtórne naruszenie grobu. Artykuł zaopatrzony jest w szeroką analizę dotyczącą m. in. używania kamieni do gry we wczesnym okresie wikingów wraz z odniesieniami do królewskiego kurhanu 1 w Gamla Uppsala.

Drugi artykuł przedstawia wyniki badań na osadzie w Aska, datowanej na czas 650-1000. Był to budynek halowy o długości 49 m, wzniesiony na platformie o wysokości 3-4 m, a badania wykopaliskowe przeprowadzono tam w latach 2020-2021. Jego czas użytkowania datowany jest na okres 650-990. Znaleziono w nim 30 złotych płytek z ornamentem figuralnym, przedstawiającym pary kobiet i mężczyzn, tzw. guldgubbar. Nad budynkiem został ułożony bruk kamienny, między którym znajdowały się fragmenty czaszek dwóch osobników dorosłych i dziecka. Miały one charakter kultowy, a sam budynek mógł być siedzibą władzy królewskiej.

Nie jest dla mnie jasne, dlaczego Habilitant nie włączył do swego dorobku dla uzyskania stopnia doktora habilitowanego obszernego rozdziału w monografii wydanej w 2010 r., o zapinkach żółtawych z okresu Vendel, chyba że postanowił skoncentrować się wyłącznie na prowincji Östergötland. Zapinki te można także zaliczyć w poczet kultury elitarnej.

Na opublikowanym dorobku naukowym dra M. Rundkvista kładzie się cieniem przekonanie o tym, że tak rozpowszechnione obecnie w szwedzkiej archeologii badania nieinwazyjne mogą uprawniać do formułowania ogólnych wniosków. Jest to jednak ogólna tendencja i nie wiadomo, czy Habilitant, próbując uzyskać fundusze na szersze badania wykopaliskowe, by je otrzymał. W jakiś sposób zdaje sobie jednak sprawę z tego niedostatku, pisząc o braku dyscypliny archeologii na Uniwersytecie w Linköping czy porównując swoje wnioski z systematycznie przebadanym stanowiskami duńskimi.

Dr Martin Rundkvist był wykładowcą kontraktowym na uniwersytetach w Umeå, Göteborgu i Uniwersytecie Karola Linneusza z siedzibą w Växjö i Kalmarze. Obecnie, od 2020 r. jest zatrudniony w pełnym wymiarze na Uniwersytecie Łódzkim, prowadząc tam kurs archeologii Szwecji. Na kilku dalszych uniwersytetach miał także wykłady gościnne. W latach 1999-2018 był redaktorem czasopisma o długiej tradycji „Fornvännen”, a w latach 2020-2023 przewodniczącym Szwedzkiego Towarzystwa Popularyzacji Nauki. Jego działalność popularyzatorska przejawia się w upowszechnieniu e-booka, prowadzeniu często odwiedzanego bloga o archeologii Szwecji i wielu artykułach popularnonaukowych. Wygłosił także, już po doktoracie 41 referatów na konferencjach naukowych.

Stwierdzam, że zagadnienie zgłoszone przez dra Martina Rundkvista „Kultura elitarna w szwedzkiej prowincji Östergötland w 400-1500 r. po Chr.”, a także jego działalność dydaktyczna i popularyzatorska spełniają wymogi, o których mowa w art. 219, ustęp 1, punkt 2 ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018r. dla uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

VIDI DECANUS

20.06.2024.

Megololeus megololeus

DZIEKAN
Wydziału Archeologii
prof. dr hab. Andrzej Michałowski